

Pusztahelyi Réka

HATÓSÁGI ELŐÍRÁSOK BETARTÁSA ÉS AZ ÜZEMBENTARTÓ MENTESÜLÉSE A KÁRTÉRÍTÉSI FELELŐSSÉG ALÓL – A BÍRÓI GYAKORLAT TÜKRÉBEN¹

*Carrying out of the Official Licensing and the Defence of Civil Law Liability –
With an Outlook on Judicial Practice*

Dr. Pusztahelyi Réka, PhD, docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar,
Polgári Jogi Tanszék, reka.pusztahelyi@gmail.com

A fokozott veszéllyel járó tevékenység végzésének jogszerűsége tipikusan hatósági engedélyezés függvénye, még ha a polgári jogi kártérítés szempontjából a hatósági engedély megléte vagy hiánya, az annak megfelelő működtetés, üzemeltetés, az előírások betartása általában irreleváns kérdés is. Meglátásunk azonban, hogy a veszélyforrással szembeni intézkedéseket, védekezést előíró, tipikusan közjogi szabályok (hatósági engedélyek, ellenőrzés) bár közvetett módon, mégis visszahatnak a tevékenység veszélyességének polgári jogi megítélésére, és a kártérítési felelősség megállapíthatóságára is, amely tendenciát a felelősségbiztosítás térnyerése erősít. Az alábbi tanulmány e kérdéseket kívánja körüljárni, segítségül hívva a magyar bírói gyakorlatot és a vonatkozó nemzetközi szakirodalmat, elsősorban a veszélyes üzemi felelősség körében alkotott vegyes (közjogi–magánjogi) elméleteket és joggazdaságtani munkákat.

KULCSSZAVAK:

veszélyes üzemi felelősség, joggazdaságtan, mentesülés, veszély jogi értékelése, közjog és magánjog, bírói gyakorlat

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt által működtetett *Egyed István Posztdoktori Program* keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

In general, the key condition is the official licensing for the lawfulness of carrying out a highly dangerous activity, even if the facts of the official license (being done or missing), of the appropriate carrying out and the operation, and of the observance of rules and regulations, remain irrelevant issues in the viewpoint of the civil law liability for damages. Our opinion is that the typical public law provisions (i.e. official licenses, official controlling) prescribing precautions, preventive measures against the source of high danger have retroactive effect – though an indirect one – upon the civil law assessment of the dangerousness of a given activity or thing, and they also have effect upon the establishing of the civil law liability for damages, which tendency is enhanced by the compulsory liability insurance as it is gaining ground. The following essay intends to deal with these issues with the help of the Hungarian judicial practice, the international legal literature, especially the theories of the mixed nature of public and civil law in the scope of liability for highly dangerous activities and the works in the field of Law and Economics.

KEYWORDS:

liability for highly dangerous activity, Law and Economics, defences, legal assessment of danger, public and civil law, judicial practice

1. BEVEZETÉS

A fokozott veszéllyel járó tevékenység végzésének jogszerűsége tipikusan hatósági engedélyezés függvénye, még ha a polgári jogi kártérítés szempontjából a hatósági engedély megléte vagy hiánya, az annak megfelelő működtetés, üzemeltetés, az előírások betartása általában irreleváns kérdés is. A hatósági szempontból szabályellenes, rendellenes működés polgári jogi szempontból általában nem minősül jogellenesnek, különösen ha a működtetés kárral, nem vagyoni sérelemmel nem jár. Továbbá a magyar szabályozási megoldásból, a generálklauzula alkalmazásából előállhat az is, hogy a polgári bíróság adott károsodáshoz vezető tevékenységet fokozott veszéllyel járónak minősít úgy, hogy a közigazgatási jog az adott magatartást még nem vonta tárgykörébe. Meglátásunk azonban, hogy a veszélyforrással szembeni intézkedéseket, védekezést előíró, tipikusan közjogi szabályok (hatósági engedélyek, ellenőrzés) bár közvetett módon, mégis visszahatnak a tevékenység veszélyességének polgári jogi megítélésére, és a kártérítési felelősség megállapíthatóságára is, amely tendenciát a felelősségbiztosítás térnyerése erősít.

Mivel a polgári jog a bekövetkezett kárra koncentrálna – hiszen Eörsi meghatározása szerint a kárkötelelem reparációs célzatú szankciókötelelem –, ezért a veszéllyel járó tevékenység a kártérítési felelősség tekintetében szinte kivétel nélkül² csak a károsodás bekövetkezésével válik relevánssá. Ezzel szemben a közjogi szabályok magára a tevékenység szabályszerűségére koncentrálnak, és már a másokat veszélyeztető magatartással szembeni fellépést szolgálhatják. Eltérő körben állapítják meg tehát a magatartás jogellenességét, és eltérő célból szankcionálják. Általában igaz az Eörsi Gyula által is kifejtett tétel, hogy elkülönülő jogági–jogágazati jogellenességgel kell számolnunk, viszont meg is jegyzi: „A polgári jogi jogellenesség fogalma elég széles ahhoz, hogy a más jogágazatok által jogellenessé minősített károkozások jórészt szankcionálja, sőt, bizonyos esetekben azokon túl is menjen.”³

2. A HATÓSÁGI ELŐÍRÁSOK BETARTÁSÁRA VALÓ HIVATKOZÁS VESZÉLYES ÜZEMI ÉS ÁLTALÁNOS FELELŐSSÉGI TÉNYÁLLÁSRA ALAPÍTOTT KÁRTÉRÍTÉSI PEREKBEN

E bevezető után alapvetően pesszimista nézőpont felől kell közelítenünk azon esetleges hipotézishez, hogy a hatósági előírások betartása befolyásolja-e, befolyásolhatja-e a polgári ügyben ítélező bírót a veszélyes üzemi felelősség megállapítása során.

A polgári bírói gyakorlat a felelősség megállapítása és az üzembentartó mentesülése szempontjából általában irreleváns kérdésnek tekinti, hogy az adott magatartásra, tevékenységre vonatkozó hatósági előírásokat a károkozó-üzembentartó betartotta-e vagy sem, közjogi szempontból magatartása jogellenesnek minősül-e vagy sem. A jelenlegi bírói

² 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 6:523. § A károsodás veszélye.

³ Eörsi Gyula (1961): *A jogi felelősség alapproblémái, a polgári jogi felelősség*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 75.

gyakorlat az üzembentartó mentesüléséhez azt várja el, hogy bizonyítsa, a károsodás semmilyen észszerűen elvárható intézkedés mellett nem volt elhárítható. Ez azzal jár, hogy a szabványok és előírások betartásán túlterjeszkedő, a tényleges veszélyhez igazodó óvatosság várt el az üzembentartótól.⁴ Ha műszakilag lehetséges lett volna a fokozottabb biztonság megteremtése, az üzembentartó nem mentesülhet a felelősség alól.⁵ Azonban nem csak a veszélyes üzemi felelősség területén lép túl a hatósági előírásokon a polgári ügyben ítélező bíró. Az elvárható magatartás elve sem engedi meg neki azt a könnyelműséget, hogy pusztán a hatósági előírások betartását vizsgálja: „A szabványoknak, műszaki előírásoknak megfelelő helyzet önmagában nem alkalmas a kártérítési felelősség alóli kimentésre, vagyis annak bizonyítására, hogy az ezeknek megfelelő üzemeltetés miatt a kezelő eleve nem vét-kes.”⁶ Ugyanezt ismétlik további bírói döntések.⁷

A műszaki és biztonságossági követelményeknek való megfelelésről tanúsítványt kiállító szervezet felelőssége a bírói gyakorlat tükrében szintén megállapítható, ha a jogszabályban rögzített hatósági előírásokon és szabványokon túlmenően, egyéb szakmai szokásokat, műszaki követelményeket a vizsgálata során nem vesz figyelembe. Egy vízi-focipályán bekövetkezett balesetben elhunyt személy hozzátartója a minisztérium által kijelölt, a tanúsítvány kiállítására jogosult szervezettel szemben kártérítési igényt sikerrel érvényesített.⁸

A károkozó (üzembentartó) és a károsult viszonyán kívül a felelősségbiztosító fizetési kötelezettségére, pontosabban az alól való mentesülés lehetőségére is tekintettel kell lennünk. A biztosítási gyakorlatban elterjedt ugyanis, hogy vagyonszabályozás körében a biztosító mentesül a szolgáltatási kötelezettség alól, ha a szerződő fél nem tartja be a vonatkozó szabályokat, hatósági előírásokat.⁹ Továbbá felelősségbiztosítási szerződési feltételek között is szerepel kikötésként, hogy a biztosító megtérítési jogát alapozza meg, ha a biztosított biztonsági intézkedéseket előíró hatósági szabályokat szeg meg.¹⁰ További megoldás, hogy a biztosító a biztosítási fedezetből kizárja ezen magatartási követelmények be nem tartása miatt keletkezett károkat.¹¹

⁴ EBH2002. 748.

⁵ BH2015. 36.

⁶ BH2006. 10.; EBH2005. 1207.

⁷ BH2017. 17.; Zala Megyei Bíróság 5.P.21. 654/2008/60

⁸ Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 13.P.22. 748/2010/24.

⁹ Vö. például „2.2.1. Jelen biztosítási feltételek alapján a biztosítási fedezet nem terjed ki azon veszteségekre vagy károkra, amelyek az alábbiakban felsoroltak által, vagy azokkal kapcsolatban keletkeznek: [...] kezelési utasítások, használati, üzemeltetési szabályok, hatósági előírások be nem tartása, részbeni vagy teljes figyelmen kívül hagyása miatt vagy ezekkel összefüggésben bekövetkező károk.” K&H All Risk Vagyonbiztosítás szerződési feltételei (2016). Elérhető: www.kh.hu/documents/20184/604581/K%26H+all+risk+vagyonbiztos%26ADt%26A1s+szerz%26C5%91d%26C3%A9si+felt%26C3%A9telei/840ee265-1ea8-4bf9-afad-9ca8490df9ef?version=1.4 (Letöltés dátuma: 2017. 07. 15.) 12.

¹⁰ Filmprodukciónak felelősségbiztosítása. Általános szerződési feltételek. Allianz. Elérhető: www.biztositasfeltetelek.hu/Allianz/allianz_0277.pdf (Letöltés dátuma: 2017. 07. 15.) 4.

¹¹ Pilóta nélküli légi járművek üzemben tartóinak felelősségbiztosítása (2017). Allianz. Elérhető: www.allianz.hu/v_149457956000/hu/letoltheto-dokumentumok/kulonos-feltetel-dronbiztositas-20170510.pdf (Letöltés dátuma: 2017. 07. 10.)

3. A VESZÉLYESSÉG MEGÍTÉLÉSE KÖZIGAZGATÁSI JOGI ÉS POLGÁRI KÁRTÉRÍTÉSI JOGI NÉZŐPONTBÓL – MUTATVÁNYOS BERENDEZÉSEK VESZÉLYES ÜZEMI MINŐSÉGE

Nyilvánvaló, hogy adott tevékenységnek a fokozottan veszélyes jellege a polgári bírósági eljárásban akkor válik először vitatottá, amikor az adott tevékenységből kár származik, és a károsult kártérítési követelésével fellép. Az üzembentartó elsődleges célja a kötelező rendszabályok, a hatósági előírások, szabványok betartása, tehát a létesítéssel és az üzemeltetéssel kapcsolatos műszaki és hatósági elvárásoknak való megfelelés. Ha az üzembentartó biztosan számíthat arra, hogy az általa végzett tevékenységért szigorú felelősségi tényállás alapján fog felelni, tehát a kárt – akár a károsult közrehatása esetén is – teljes mértékben vagy jelentős részben neki kell megtérítenie/viselni, akkor ugyanazt az elővigyázatossági lépést, és emiatt ugyanazt a többletköltséget inkább felvállalja – mutat rá Szalai Ákos is.¹² A veszélyes üzemi felelősség szempontjából az üzembentartóval szemben támasztott elvárás – a gazdaság általános teherbíró képességét is figyelembe véve – az, hogy nemcsak a jogi előírásokat betartva, hanem a rendelkezésre álló valamennyi technikai megoldás felhasználásával is törekedjen a veszély kiküszöbölésére, illetve a kár elhárítására.¹³ A technika fejlődésével az elháríthatatlanság kategóriája egyre jobban zsugorodik.¹⁴

Az alábbi példákban a mutatványos berendezések¹⁵ biztonságosságáról szóló 7/2007. (I. 22.) GKM rendelet szerinti biztonsági előírásoknak a polgári kártérítési jogi értelemben vett veszélyes üzemmé minősítéssel való kapcsolódási pontjait mutatjuk meg.

A rendelet szerint a mutatványos berendezést úgy kell tervezni, gyártani, kialakítani, hogy rendeltetésszerű használat esetén ne veszélyeztesse a személyek életét, testi épségét, egészségét és a vagyonszámát. Az üzemeltető a mutatványos berendezés üzemeltetését akkor kezheti meg, ha rendelkezik hatályos megfelelőségi tanúsítvánnyal. A megfelelőségi tanúsítvány kiállítására az arra felhatalmazott szervezet jogosult, amely elsősorban az irányadó műszaki előírásoknak és szabványoknak való megfelelést vizsgálja. A mutatványos berendezéseket a jogszabály melléklete I.–II.–III. veszélyességi osztályba sorolja, oly módon, hogy a meghatározott eszközök mellett leírják azokat az alapvető fizikai tulajdonságokat, működési jellemzőket, amelyek az adott osztályban felsorolt, vagy még fel

¹² SZALAI Ákos (2015): Veszélyes üzemi felelősség – joggazdaságtani hatások. *Állam- és Jogtudomány*, 56. évf. 4. sz. 56.

¹³ HAVASI Péter (2013): 6:535. §-hoz fűzött magyarázat. In: WELLMANN György szerk.: *Az új Ptk. magyarázata VI./VI.* Budapest, HVG-ORAC. 466.

¹⁴ LÁBADY Tamás (2014): 6:535. §-hoz fűzött magyarázat. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. II. köt. Budapest, Wolters Kluwer. 2271.

¹⁵ „Mutatványos berendezésnek minősül az olyan elkerített vagy engedély alapján használt területen felállított, létesített berendezés, eszköz vagy eszközcsoport, amelyet arra terveztek, hogy szórakoztatás céljából mozgásban legyen vagy mozgásban legyen tartva egyszerre több személy által és az üzemeltető állandó felügyelete mellett.”

nem sorolt eszközökre igazak.¹⁶ A I. és II. veszélyességi osztályba sorolt berendezéseket csak olyan személy kezelheti, aki megfelelő oktatásban részesült.

Az első esetben a bíróság megállapította, hogy a perbeli vízcúszda a rendelet szerint a II. veszélyességi osztályba tartozik. A rendeletbe foglalt, fent említett részletes, szigorú előírásokat tartalmazó rendelkezésekből a bíróság azt a következtetést szűrte le, hogy a vízcúszda használata fokozott veszélyt rejt magában. Indoklásában kitért arra is, hogy a csúszdára vonatkozó szabvány is annak alkalmazását az üzemeltetéssel járó gondok, sérülések súlyossága miatt tartja indokoltnak.¹⁷

A következő esetben azonban az alperes egy korábbi bírói döntésre hivatkozott (BDT2008.1866.), amely a vízcúszda üzemeltetőjének veszélyes üzemi felelősségét nem látta megalapozottnak. Utalt ezenkívül a fent említett rendeletre is, hogy az ott meghatározott paraméterek mellett sem minősítette azt a csúszdát a bíróság veszélyes üzemnek. Ebből következően a perbeli alacsonyabb lejtésszögű és családi csúszda veszélyes üzemmé minősítése véleménye szerint jogszabálysértő. A Kúria azonban nem értett egyet érvelésével. Indoklása szerint minden esetben külön-külön kell vizsgálni az adott tevékenység teljes folyamatát, eszközeit, a veszélyhelyzet kialakulásának lehetőségét és súlyát, illetőleg az erre ható emberi tevékenység lehetőségét. *„Miután minden kéreseményt külön kell vizsgálni és a körülmények több szempontból is eltérőek lehetnek, ezért a perbeli esetben a vízcúszda veszélyes üzemnek minősül.”*¹⁸ A Kúria tehát ebben az ügyben elutasította azt a lehetőséget, hogy a veszélyes üzemmé minősítés során a rendelet által meghatározott veszélyességi kategóriákra támaszkodjon.

Tanulságos a mászófal üzemeltetéséről adott bírói értékelés is. A Fővárosi Ítéltábla a tevékenységet fokozottan veszélyesnek minősítette, viszont érvelésében kifejezetten rögzítette, hogy a mutatványos berendezések létesítésének és üzemeltetésének feltételeit

¹⁶ I. melléklet a 7/2007. (I. 22.) GKM rendelethez. *„I. veszélyességi osztályba tartozó mutatványos berendezések: Minden olyan mutatványos berendezés, amelynek magassága (kivéve a II. osztályba felsorolt berendezések) vagy emelési magassága 5 méternél nagyobb, vagy működési sebessége a 10 m/s (36 km/óra) értéket meghaladja, vagy gyorsulása 10 m/s²-nél nagyobb. Így különösen: a) forgóhinta, b) átfordulós hinta, c) motoros hajóhinta, d) keringő körhinták (csészealj, twistar, haligali, ciklon stb.), e) hullámvasút, f) gumiköteles toronyugró és kilövő berendezés (Bungee-jumping), g) magaslati kötélpálya, ideértve a kalandparkot is.*

II. veszélyességi osztályba tartozó mutatványos berendezések:

a) Lánckörhinta, b) hernyó körhinta, c) óriáskerék, d) gokart, quad pálya, e) dodgem, f) vízi ejtőcsónak, g) elvarázsolts kastély (szellemvasút), h) vízfóci, i) térélményt nyújtó szerkezetek – ide nem értve a magaslati kötélpályákat és kalandparkokat –, szimulátor mozi, j) vízcúszda, valamint minden olyan mutatványos berendezés, amely nem sorolható az I. vagy a III. veszélyességi osztályba.

III. veszélyességi osztályba tartozó mutatványos berendezések: a) Gyermekkörhinta, b) nem motoros hajóhinta, c) gyermekvonat, d) gyermekcsónak, e) gumiasztal és légvár, f) céllövölde, g) céldobó játék, h) 5 méternél alacsonyabb vízcúszda, i) nyerevénykerék, j) markoló játék, k) képfestő játék, l) erőmérő és ügyességmérő játék, m) színpad, sátor, bódé tribün, valamint külső energiaforrásról hajtott mutatványos berendezés, ha a használója a beszállászintről 0,3 m-nél kevesebbet emelkedik és a sebessége 1,5 m/s-nál (5,4 km/óránál) kisebb, vagy olyan eszközök, melyeken a felhasználó a saját erejéből ugrik fel rugalmas alátámasztáson, és 1 m-nél magasabbra nem lehet felmászni.”

¹⁷ Debreceni Törvényszék 5.P.20. 738/2012/49. számú ítélete.

¹⁸ Kúria Pfv.III.21.196/2014/5. számú ítélete.

meghatározó rendelet¹⁹ *hatálya alá e tevékenység nem tartozik*. A rendelet 1. számú melléklete szerinti I. osztályba azért sem sorolhatók az alperes eszközei, mert az ott írt, 5 méternél nagyobb emelési magasság, valamint 10 m/s-ot meghaladó működési sebesség, illetőleg 10 m/s gyorsulás sem értelmezhető rá nézve. A II. veszélyességi osztályba pedig azért nem illeszthetők be, mert az oda tartozó térélményt nyújtó szerkezetnek, illetve szimulátor mozának a fogalmi körébe sem tartozhatnak – érvelt a Bíróság. A mászófal üzemeltetésének veszélyes üzemi jellegét tehát e rendelet által megszabott paraméterektől függetlenül állapította meg, hozzáfűzve, hogy „*a polgári bíróságot a veszélyes üzemmé minősítésben egyébként sem determinálja e hatósági előírásokat tartalmazó közigazgatási norma.*”²⁰

A Fővárosi Ítéltábla egy III. veszélyességi osztályba sorolt mutatványos berendezést, az ugrálóvárat nem minősítette veszélyes üzemnek. Hozzáfűzte azonban azt is, hogy az elsőfokú bíróság által kiemelt analógia, a hajóhinta-eset, nem helyénvaló, mivel azt a vonatkozó rendelet az I. veszélyességi osztályba, míg az ugrálóvárat a III. veszélyességi osztályba sorolja. Itt kell azonban megjegyeznünk, hogy e formális érvelésen túl a bíróság arra helyezett hangsúlyt, hogy e berendezések szokásos használata során fellépő rendellenességek aránytalanul súlyos károsodáshoz egyébként sem vezethetnek. „*A perbelihez hasonló extrém időjárási körülmények között bármely, egyébként veszélyesnek nem minősülő tárgy okozhat aránytalanul súlyos károkat.*”²¹

Következtetésként tehát azt vonhatjuk le, hogy a veszélyesség hatósági minősítése, a hatósági előírások megléte és betartása a veszélyes üzemi minőség, továbbá az üzembentartó felelősség alóli mentesülése megállapítása során nem ügödöntő jelentőségű kérdésként, de egyébként számításba vett körülmény.

4. A HATÓSÁGI SZABÁLYOZÓ ESZKÖZÖK ÉS A POLGÁRI JOGI KÁRTÉRÍTÉSI PERESKEDÉS KAPCSOLÓDÁSI PONTJAI – JOGGAZDASÁGTANI NÉZŐPONTBÓL

Alapvető tendencia, ahogyan a bevezetőben is elhangzott az, hogy a polgári jogon kívül más jogág – reagálván az észlelt veszélyhelyzetre – az adott tevékenységet vagy veszélyes anyaggal kapcsolatos tevékenységet szabályozási körébe vonja. A jogág társadalomszervező funkciójából következően törekszik feltárni és szabályozási körébe vonni mindazon újszerű jelenségeket is, amelyekből még jelentős káresemény nem származott, és így a polgári bírói gyakorlat sem minősítette még veszélyes üzemmé. További tendencia, hogy a konkrét károkozó és károsult között ható polgári jogi kártérítési felelősségi szabályok

¹⁹ A bíróság a perbeli esetre hatályos korábbi rendeletre utal, amely a mutatványos berendezések időszakos műszaki vizsgáztatási rendjéről szóló 14/1994. (V. 27.) IKM rendelet volt.

²⁰ BDT2010. 2358.

²¹ Fővárosi Ítéltábla 6.Pf. 21.254/2009/6. számú ítélete.

a nagyméretű ipari balesetek, katasztrófák esetében elégtelennek bizonyulnak a bekövetkezett károk hatékony kompenzálására.

Itt csak utalni kívánunk a joggazdaságtani megközelítésre, amely szerint a kompenzációs modellben a felelősségbiztosítás a kártérítéshez képest prioritást kap,²² itt a jogalkotó először biztosítási kötelezettséget írhat elő, másodsor szigorú felelősséget telepít az érdekhordozóra/biztosítottra. Számos biztosítási kötelezettséget, kártalanítási fedezet teremtését előíró olyan jogi rendelkezés létezik, amely a tevékenység jogszerű végzéséhez szükséges engedély kiadását teszi ettől függővé. Ez azt jelenti, hogy a hatósági szabályozás a jelentős kockázatok kezelését nemcsak védőintézkedések megszabásával, hanem kötelező felelősségbiztosítás előírásával is elláthatja.²³

Véleményünk szerint a megemelkedett kockázat, a rendkívüli veszéllyel járó tevékenység rendkívül szigorú felelősséget eredményez, és a hatósági előírások betartása ellenére a konkrét baleset körülményeit figyelembe véve a bíróság megállapíthatja a felelősségüket arra tekintettel, hogy lett volna olyan egyéb lehetséges megoldás, amellyel a károsodási kockázat kizárható vagy csökkenthető lett volna (például kisebb forgalmú útvonal választása, napszak megválasztása).²⁴

Arra a törekvésre tekintettel, hogy egyes rendkívüli veszéllyel járó tevékenységek átfogó hatósági szabályozását célozza meg a jogalkotó, fel kell tennünk az alábbi kérdéseket. Elképzelhető-e egy olyan (ideális?) állapot, ahol egyes fokozottan veszélyes tevékenységek hatósági nyomon követése, szabályozása, feltárása oly részletes és hatékony, hogy a polgári kártérítési jog elrettentő funkciója nem bír jelentőséggel? Továbbá, ha a kártérítési felelősség kompenzációs funkcióját a felelősségbiztosítás vagy akár a társadalombiztosítás rendszere – legalábbis egyes veszélyforrásokkal okozott károsodások vonatkozásában – egyszer átvinné, akkor vajon szükség lesz-e a kártérítési jogra? A veszélyes üzemi felelősség területén a polgári jogi felelősség a károkozó magatartások szankcionálásában bír-e olyan többletfunkcióval, amely a fenntartását indokolja. Ennek megvizsgálására az alábbiakban joggazdaságtani szempontból kerülhet sor, kifejezetten a közigazgatási-hatósági szabályozás és a peres eljárás (polgári pereskedés) jelen esetben, mint joggazdasági tényezők öszszeszetése által, Richard A. Posner tanulmányára²⁵ hagyatkozva.

Richard A. Posner a közigazgatási szabályozás és a bírósági eljárás (pereskedés) között az alábbi négy alapvető eltérésre hívta fel a figyelmet. Az első, hogy a közigazgatás általában ex ante, megelőző jellegű, ellenőrző eszközöket használ, míg a bírósági eljárás utólagos, elrettentő (példát statuáló). A második: A közigazgatás előírásokat és eljárási szabványokat

²² FUGLINSZKY Ádám (2015): *Kártérítési jog*. Budapest, HVG-ORAC. 347.

²³ WAGNER, Gerhard (2006): Tort Law and Liability Insurance. *The Geneva Papers on Risk and Insurance*, Vol. 31, No. 2. 278.

²⁴ CIMER Zsolt – SZAKÁL Béla (2010): A veszélyes áru közúti szállításából származó kockázatok meghatározásának lehetősége. *Hadmérnök*, 5. évf. 2. sz. 115–126. Elérhető: http://hadmernok.hu/2010_2_cimer_etal.pdf (Letöltés dátuma: 2017. 08. 15.)

²⁵ POSNER, Richard A. (2010): Regulation (Agencies) versus Litigation (Courts). An Analytical Framework Regulation vs. Litigation. In KESSLER, Daniel P. ed.: *Perspectives from Economics and Law*. University of Chicago Press. 11–26. Elérhető: www.nber.org/chapters/c11956.pdf (Letöltés dátuma: 2017. 06. 30.)

alkalmaz. A harmadik: A közigazgatás a szabályzáshoz szakértőket vesz igénybe, a bírósági eljárást általános tudással rendelkezők uralják, a szakértői vélemények csak egyfajta bizonyítási eszközként jelentkeznek. És a negyedik: A közigazgatás általában közhatalmi kényszerrel alkalmaz a végrehajtáshoz, ezzel szemben a bírósági eljárás során hozott ügydöntő határozat magánfél által kezdeményezett eszközökkel végrehajtható, még ha a döntést hozó bíróság egyébként közhatalmi szerv is.²⁶

A közúti közlekedés biztonságának szabályozása például egy összetett mozaik, amely egyidejűleg áll ex ante szabályokból (amely a sebességkorlátozásokat, a biztonságos vezetésre vonatkozó szabályokat, a műszaki biztonsági előírásokat, a közút – autópályák biztonságos üzemeltetésére és karbantartására vonatkozó szabályokat, gépjárművezetés engedélyezését foglalják magukba) és ex post szabályokból (úgy mint a károkozó magatartás szigorú szankcionálása (negligent driving), termékfelelősség a hibás gépjárművek mint termékek esetében, és az ittas vagy másokat veszélyeztető gépjárművezetés szabálysértési jogi – büntetőjogi következményei). Az ex ante szabályozás (megelőző intézkedések, végzések, szabályozási rendeletek) eredhet akár bírói, akár közigazgatási szervektől, míg ex post szabályozó tevékenységet kifejezhet bíróság és közigazgatási szerv is.

A megelőző jellegű, *ex ante szabályozás* előnyei véleménye szerint az alábbiakban rejlenek. A jogi kötelezettségek egyértelműen megmutatkoznak, vélelmezhetően könnyebb a szabályok betartása, amennyiben az adott tevékenységre nézve azok már előzetesen rögzítettek, előírtak. A kereseti kérelemmel szemben már a károsodás, hátrány bekövetkezését megelőzően érvényesülnek, és központilag kialakítottak és kiszabottak. Általában a kockázathoz igazodóan elvileg enyhébbek, mint a bekövetkezett károsodás miatt kiszabott büntetések. Mint megelőző jellegű intézkedések, segítenek az előírások, szabályok gazdaságossági tulajdonságainak kiaknázásában. Hátrányként jegyezhető meg azonban, hogy az egyedi sajátosságokat, körülményeket nem képes megfelelően figyelembe venni. Az *ex post szabályozás* előnye ezzel szemben, hogy összességében olcsóbb, mert az egyedi ügyekben, sporadikusan, elszórtan lép működésbe, és képes figyelemmel lenni az ügy egyedi sajátosságaira, körülményeire is.²⁷

Az *ex post szabályozás információs előnye* különösképpen a szigorú felelősségi szabályokban jelentkezik, értve ez alatt, hogy a károkozó köteles kártérítést fizetni, még akkor is, ha ésszerű költségek mellett sem kerülhette volna el a károkozást. Ha a bírósági marasztalás elrettentő funkciója nem érvényesül teljes mértékben, akkor viszont a megelőző intézkedések javallottak. Különösen akkor, ha a szabályok be nem tartása katasztrofális következményekkel jár, fejt ki Posner.²⁸

A hatósági szabályozás és bírósági eljárás vegyes rendszerének előnyeként fogalmazza meg, hogy kiaknázza mind a két rendszernek az egymást kiegészítő funkcióit. A vegyes rendszer a hiányosságokat, hibákat korrigáló sajátossággal is bír, így például ha a hatóság nem tudta megakadályozni, hogy egy nem biztonságos gyógyszerkészítmény kerüljön

²⁶ POSNER (2010): i. m. 13.

²⁷ Uo.

²⁸ POSNER (2010): i. m. 16.

forgalomba, akkor a termékfelelősségi szabályok nemcsak a károsultaknak biztosítanak kompenzációt, hanem az ítélet elrettentő ereje az adott szabályozásnak alávetett más cégeket is arra fog ösztönözni, hogy további óvintézkedéseket tegyenek.²⁹

Összefoglalva Posner elméletét, *joggazdaságtani szempontból a hatósági előírások és konkrét magatartási követelmények jobban szolgálják adott veszélyes tevékenységekkel szembeni védekezést mint a főként ex post hatást eredményező polgári bírói döntések és a kártérítés. Amennyiben egy társadalmi jelenség egyidejűleg alávetett hatósági szabályozásnak és bírósági eljárásban kiszabott következmény is társulhat azokhoz, akkor a hatósági előírások elégtelenségéből fakadó hibákat a bírósági eljárás még orvosolhatja. A bíróságok azonban általában nem konkrét, a hatóság által előírt kötelezettségek megvalósulását vizsgálják. A rendelkezésre álló bizonyítékok és feltárt tények teljes körű mérlegelésével általában arról döntenek, hogy az alperes magatartása megfelelt-e az adott általános magatartási mércének.*

Bár a kitűzött célhoz képest egyelőre távlati kérdés, de egy figyelemreméltó példa a nemzetközi szakirodalomból a közigazgatási jog és a kártérítési jog jövőbeli integrálódási lehetőségeire mégiscsak rámutat, legalábbis speciális veszélyes tevékenységek vagy anyagok eseteiben. A rendkívüli hasznossággal bíró, de az orvostudomány által csak részben feltérképezett, rendkívüli veszélyeket hordozó összejt-termékek előállításával, értékesítésével és alkalmazásával kapcsolatban *Munzer* egy, a közigazgatási jogot és a kártérítési jogot egyesítő vegyes, és ezáltal kellőképpen hatékony szabályozás megvalósítására tett javaslatot, amely a FDA (US. Food and Drug Administration) hatóság vehemens fellépését a termékfelelősség szigorú szabályaival ötvözi.³⁰

5. ÁLLAMI ENGEDÉLYEZÉSRE ALAPÍTOTT OBJEKTÍV FELELŐSSÉG DOKTRÍNÁJA AZ AMERIKAI COMMON LAW SZAKIRODALOMBAN

A közigazgatási-hatósági szabályozás, az engedélyezési rendszer rámutat a veszélyes üzemi felelősségnek egy alapvető dogmatikai kérdésére. Amíg a felelősség általános szabálya esetében a felelősségre vonás szempontjából a károkozó (tipikusan aktív, tevőleges) magatartás vizsgálandó, és annak jogellenessége ezáltal megállapítható, addig a veszélyes üzemi esetben a fokozott veszélyforrást hordozó tevékenység nemhogy jogellenes, tiltott, hanem egyenesen támogatott. E felelősségi tényállásban nem a konkrét esetben ejtett (akár vétkes, akár vétlen) hiba, mulasztás lesz a felelősséget megalapozó mozzanat, központi elem, hanem magának a tevékenységnek a nagyfokú kárkockázatot hordozó jellege.

Az angolszász jogi irodalomban elterjedt egyik nézet szerint a fokozott veszéllyel járó tevékenységekből eredő károk megtérítése sokkal inkább a méltányos kárelosztás-kártelepítés

²⁹ POSNER (2010): *i. m.* 23.

³⁰ MUNZER, Stephen R. (2012): How to Integrate Administrative Law and Tort Law: The Regulation of Stem Cell Products. *64 Administrative Law Review* 743; *UCLA School of Law Research Paper*, No. 12–29. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2197530 (Letöltés dátuma: 2017. 08. 10.)

elvén, mint a károkozó magatartás jogellenességén alapszik, és a szigorú felelősségi formák körében az engedélyezésen alapuló felelősségi tényállásokat ölelik fel.³¹

Bár Goldberg és Zipursky tolmácsolása szerint ezen engedélyezésen alapuló veszélyes tevékenységi kör relatíve szűk keresztmetszete a fokozottan veszélyes tevékenységeknek, kivételes intézmény, azonban alapvető előnyeként értékeli, hogy a jogalkotási, hatósági szabályozás a veszélyhelyzetekre *ex ante reagál*, szemben az *ex post* bírói ítéletekkel. A hatósági engedélyezési rendszerek általában fedezetet is biztosítanak a bekövetkező károknak és tisztességes figyelmeztetést jelentenek. Ezáltal az ilyen tevékenységet folytatók (folytatni kívánók) tisztában vannak magatartásuk veszélyességével, és e tevékenységből eredő károkért való fokozott felelősségükkel. Az engedélyezésen alapuló megoldások Goldberg és Zipursky szerint alapvetően a következők: engedélyezés, adóztatás és a hatósági jóváhagyás (licensing, taxing, regulatory approval).³² Hatósági szabályozási kérdés abból a szempontból, hogy a hatóságok, közigazgatási szervek hatáskörébe tartozik megszabni a tevékenység végzésének feltételeit. Ez az alapvető hatalom biztosítja a veszélyeztetett személyek biztonságát.

Összefüggésben áll e személyek feltételekhez kötött keresetindítási jogával, hogy a veszélyforrás teremtőit vagyoni helytállásra kötelezzék. Ez a rendszer nem közvetlen jogot biztosít arra, hogy a veszélyeztetett személy fellépjen a veszélyforrás ellen (veszélyhelyzet megszüntetése érdekében), hanem csak azt, hogy a bekövetkezett kára megtérítését követelhesse. E rendszer tehát szabályozási szerkezetében eltér a jogellenes károkozó magatartásokra szabott felelősségi szabályoktól.

Hozzá kell azonban fűznünk, hogy Goldberg és Zipursky az engedélyezésen alapuló szigorú felelősség elméletét csak a rendkívüli veszéllyel járó tevékenységek körére tartja alkalmazandónak (például robbantások). E tényállásokat a veszélyhelyzet nem kölcsönös előállítása jellemzi, szemben például a közúti közlekedéssel, amelyben a résztvevők egymást kölcsönösen és viszonyosan teszik ki veszélynek, az ezzel járó kockázatot vállalva.³³

Hozzáteszik azonban, hogy az engedélyezésen alapuló felelősségnek továbbra is kivételes intézménynek kell maradnia. A kártérítési jog nem veszítheti el morális megalapozottságát, a jogellenes károkozó magatartást továbbra is központi kérdésként kell kezelnie. Itt kell utalnunk az elmélet háttérét adó azon körülményre, hogy az amerikai kártérítési jog nevesíti a rendkívül veszélyes tevékenységből eredő károkért való felelősséget, mint speciális felelősségi tényállást.

A common law tort rendszere és precedensjog más szerzőt is arra indított, hogy aggodalmát fejezze ki amiatt, hogy az időközben, a szabályozó állam korára megsokasodó

³¹ GOLDBERG, John C. P. – ZIPURSKY, Benjamin C. (2016): The Strict Liability in Fault and the Fault in Strict Liability. *Fordham Law Review*, Vol. 85, No. 2. 757–764.; Goldberg és Zipursky mutatott rá arra, hogy a *Rylands v. Fletcher* ügy időszakában, amely az amerikai common law rendszerében a szigorú felelősség dogmatikai alapkövét jelenti Angliában, több, jelentős kárral járó katasztrófa is bekövetkezett duzzasztógát átszakadásából, és már a földbirtokosok ilyen jellegű építkezéshez engedélyt csak úgy kaptak, ha egyidejűleg az esetleg bekövetkező károk kompenzálását vállalják.

³² GOLDBERG–ZIPURSKY (2016): *i. m.* 763.

³³ GOLDBERG–ZIPURSKY (2016): *i. m.* 782.

rendeleti-törvényi szabályok ellenére, amelyek biztonsági követelményeket határoznak meg, a bíróságok továbbra is a bírói gyakorlat által kifejlesztett gondos és észszerű magatartásmércének való megfelelést várják el. A modern jog a piac egészére kiható döntéseket kíván meg, míg a tort law rendszere az esetről-esetre való döntésre, elhatárolt és egyedi kártérítési ügyekre szabott. Geistfeld szerint a bíróságoknak jobban kellene igazodniuk a hatósági szabályokhoz, előírásokhoz.³⁴ Geistfeld ugyanúgy rámutatott arra, ahogyan azt a mutatványos berendezésekkel vagy az autópálya-szalagkorlát kivitelezésével kapcsolatos magyar bírói döntések is érzékeltetik, hogy a bíróság nem hagyatkozik a hatósági előírások (black-letter rule) betartásának vizsgálatára, amikor megállapítja a károkozó felelősségét. A hatósági szabályozásban elvárt magatartási követelmények és a polgári kártérítési jog által szankcionált magatartás egy az egyben való megfeleltetése nem célszerű.³⁵

6. ZÁRÓ GONDOLATOK

A Polgári Törvénykönyv által alkalmazott generálklauzula rendkívül eltérő jellegű és eltérő mértékű kockázatot hordozó, fokozottan veszélyes tevékenységet foglal magában, így a közúti közekedési balesetektől kezdődően, az extrém szórakozási szolgáltatásokon túl a rendkívül veszélyes anyagok ipari előállításáig és tárolásáig. Aki ilyen tevékenységet folytat, az tisztában van ennek az előrelátható káros következményeivel, és nemcsak a szigorú felelősség alapján, de az általában elvárható magatartás elve szerint is a lehetséges legnagyobb fokú gondossággal tartozik, hogy másokat ennek a veszélyhelyzetnek indokolatlanul ne tegyen ki. A társadalomban gyakorisága vagy amplitúdója folytán jelentős kárkockázatot hordozó helyzetekkel szembeni fellépés, védekezés állami szerepvállalást is jelent (így például a hatósági előírások, engedélyezési eljárás, ellenőrzés és szankcionálás). Az általában rendkívül részletesen megfogalmazott magatartási követelmények betartása vagy megszegése azonban a polgári jogi kártérítési felelősséget, annak egyes feltételeit és a bizonyítást nem determinálhatják, legfeljebb a bíróság a körülmények átfogó értékelésekor figyelembe veszi a hatósági előírások és szabványok megsértését vagy az annak való megfelelést.

Kérdésként tettük fel, hogy vajon a preventív hatósági szabályozás lehet-e olyan hatékony, hogy a biztosítási rendszer kompenzációs szerepével együtt feleslegessé tegye a kártérítési

³⁴ GEISTFELD, Mark A. (2014): Tort Law in the Age of Statutes. *Iowa Law Review*, Vol. 99, No. 14-06. 957–1020. Elérhető: <https://ilr.law.uiowa.edu/assets/Uploads/ILR-99-3-Geistfeld.pdf> (Letöltés dátuma: 2017. 07. 10.)

³⁵ A Restatement of Law (Third) Physical and Emotional Harm 14. §-a a törvényi rendelkezések megszegéséhez automatikusan kapcsolja a vétkesség megdönthetetlen vélelmét: [Statutory Violations as Negligence Per Se] *'An actor is negligent if, without excuse, the actor violates a statute that is designed to protect against the type of accident the actor's conduct causes, and if the accident victim is within the class of persons the statute is designed to protect.'*; Más szerző e szabály elvetését szorgalmazza: JOHNSON, Barry L. (2017): Why negligence per se should be abandoned. *N.Y.U. Journal of Legislation and Public Policy*, Vol. 20, No. 1. Elérhető: www.nyujlpp.org/wp-content/uploads/2017/04/Johnson-Why-Negligence-Per-Se-Should-Be-Abandoned-20nyujlpp247.pdf (Letöltés dátuma: 2017. 08. 10.)

felelősség érvényesülését, különösen ott, ahol már jelenleg is olyan megoldások léteznek, amelyek a felelősségtől független kompenzációt biztosítanak. Gondoljunk csak itt a 1950-es évektől kezdődően számos országban megjelent olyan törekvésre (különösen a gépjármű-baleseteknél), hogy a kártérítési jog helyébe vétlenségi alapú rendszert (no-fault rendszer), azaz állami alapokkal vegyes biztosítási rendszert helyezzenek, legalább a károsultak alapvető védelme érdekében. Hasonló tendenciát mutatnak az egyes jogszerűen végzett tevékenységekhez jogszabály által rendelt, felróhatóságtól független kártalanítási kötelezettségek. Itt említhető a bányászati tevékenység, ahol is a korábbi szabályozással szemben már egyetlen kártípusra sem alkalmazandó a veszélyes üzemi felelősség.³⁶

Posner megállapításával egyetértve a véleményünk az, hogy egyes speciális szabályozási területektől eltekintve, a fokozottan veszélyes tevékenységekből fakadó károsodási helyzetek ex ante és ex post kezelésére a hatósági szabályozás és a polgári kártérítési felelősség vegyes rendszere a legalkalmasabb, az elkülönülő jogági jogellenesség doktrínája azonban alapvetően redukálja e két jogterület átjárhatóságát, mind a felelősség alapját eldöntő kérdések (veszélyes üzem vagy sem), mind a felelősség feltételeit illetően.

³⁶ Vö. 1993. évi XLVIII. tv. 37. § és Ptk. 6:564. §

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. CIMER Zsolt – SZAKÁL Béla (2010): A veszélyes áru közúti szállításából származó kockázatok meghatározásának lehetősége. *Hadmérnök*, 5. évf. 2. sz. 115–126. Elérhető: http://hadmernok.hu/2010_2_cimer_etal.pdf (Letöltés dátuma: 2017. 08. 15.)
2. EÖRSI Gyula (1961): *A jogi felelősség alapproblémái, a polgári jogi felelősség*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
3. *Filmprodukciónak felelősségbiztosítása. Általános szerződési feltételek*. Allianz. 4. Elérhető: www.biztositasifeltetelek.hu/Allianz/allianz_0277.pdf (Letöltés dátuma: 2017. 07. 15.)
4. FUGLINSZKY Ádám (2015): *Kártérítési jog*. Budapest, HVG-ORAC.
5. GEISTFELD, Mark A. (2014): Tort Law in the Age of Statutes. *Iowa Law Review*, Vol. 99, No. 14-06. 957–1020. Elérhető: <https://ilr.law.uiowa.edu/assets/Uploads/ILR-99-3-Geistfeld.pdf> (Letöltés dátuma: 2017. 07. 10.)
6. GOLDBERG, John C. P. – ZIPURSKY, Benjamin C. (2016): The Strict Liability in Fault and the Fault in Strict Liability. *Fordham Law Review*, Vol. 85, No. 2. 757–764. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2871328>
7. HAVASI Péter (2013): 6:535. §-hoz fűzött magyarázat. In WELLMANN György szerk.: *Az új Ptk. magyarázata VI./VI.* Budapest, HVG-ORAC.
8. JOHNSON, Barry L. (2017): Why negligence per se should be abandoned. *N.Y.U. Journal of Legislation and Public Policy*, Vol. 20, No. 1. Elérhető: www.nyujlpp.org/wp-content/uploads/2017/04/Johnson-Why-Negligence-Per-Se-Should-Be-Abandoned-20nyujlpp247.pdf (Letöltés dátuma: 2017. 08. 10.)
9. *K&H All Risk Vagyonbiztosítás szerződési feltételei* (2016). Elérhető: www.kh.hu/documents/20184/604581/K%26H+all+risks+vagyonbiztos%3%Adt%3%A1s+szerz%C5%91d%3%A9si+felt%3%A9telei/840ee265-1ea8-4bf9-afad-9ca8490df9ef?version=1.4 (Letöltés dátuma: 2017. 07. 15.)
10. LÁBADY Tamás (2014): 6:535. §-hoz fűzött magyarázat In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. II. köt. Budapest, Wolters Kluwer.
11. MUNZER, Stephen R. (2012): How to Integrate Administrative Law and Tort Law: The Regulation of Stem Cell Products. *64 Administrative Law Review* 743; *UCLA School of Law Research Paper*, No. 12–29. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2197530 (Letöltés dátuma: 2017. 08. 10.)
12. *Pilóta nélküli légi járművek üzemben tartóinak felelősségbiztosítása* (2017). Allianz. Elérhető: www.allianz.hu/v_1494579556000/hu/letoltheto-dokumentumok/kulonos-feltetel-dronbiztositas-20170510.pdf (Letöltés dátuma: 2017. 07. 10.)
13. POSNER, Richard A. (2010): Regulation (Agencies) versus Litigation (Courts). An Analytical Framework Regulation vs. Litigation. In KESSLER, Daniel P. ed.: *Perspectives from Economics and Law*. University of Chicago Press. 11–26. Elérhető: www.nber.org/chapters/c11956.pdf (Letöltés dátuma: 2017. 06. 30.)
14. SZALAI Ákos (2015): Veszélyes üzemi felelősség – joggazdaságtani hatások. *Állam- és Jogtudomány*, 56. évf. 4. sz. 45–69.

15. WAGNER, Gerhard (2006): Tort Law and Liability Insurance. *The Geneva Papers on Risk and Insurance*, Vol. 31, No. 2. 277–299. DOI: <https://doi.org/10.1057/palgrave.gpp.2510074>

Jogi források

1. 1993. évi XLVIII. törvény a bányászatról
2. 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
3. 14/1994. (V. 27.) IKM rendelet a mutatványos berendezések időszakos műszaki vizsgáztatási rendjéről
4. 7/2007. (I. 22.) GKM rendelet a mutatványos berendezések biztonságosságáról
5. BDT2008. 1866.
6. BDT2010. 2358.
7. BH2006. 10.
8. BH2015. 36.
9. BH2017. 17.
10. EBH2005. 1207.
11. EBH2002. 748.
12. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 13.P.22.748/2010/24.
13. Debreceni Törvényszék 5.P.20.738/2012/49.
14. Fővárosi Ítéltábla 6.Pf. 21.254/2009/6.
15. Kúria Pfv.III.21.196/2014/5.
16. Zala Megyei Bíróság 5.P.21.654/2008/60.

Dr. Pusztahelyi Réka, PhD 2004 óta a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának oktatója. Fő kutatási területe jelenleg a veszélyes üzemi felelősség, de tudományos munkássága érinti a dologi jog – ingatlan-nyilvántartási jog, a szellemi alkotások joga – védjegyjog, továbbá a kötelmi jog más területeit is. PhD-fokozatát 2013-ban szerezte. Doktori értekezését A magánjogi elévülés címen, átdolgozott formában, az MTA publikációs pályázata támogatása mellett 2015-ben publikálta.